

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-16>
 УДК 37.013 : 321.64

Ольга Гомілко

Падіння Берлінського муру та сучасні виклики спорудження нових стін: рефлексія BASEES

(12–14 квітня, 2019 р., Кембридж, Велика Британія)

Анотація

Конференцію Британської асоціації слов'янських і східноєвропейських студій (BASEES) 2019 року було присвячено тридцятій річниці падіння Берлінського муру – події, котра ознаменувала тріумфальну перемогу цінностей демократії та свободи над комуністичним авторитаризмом. Головну увагу було зосереджено на причинах цієї перемоги, зокрема ролі інтелектуалів. Теза про те, що здобутки науки та освіти – це не лише теоретичні досягнення та їх успішне засвоєння у вигляді знань, але й рівень впливу на суспільство, актуалізує проблему публічної активності науковців. Перехід від інструментальної раціональності до ціннісної посилює практичну значущість інтелектуальної активності. Це питання набуває особливого значення у зв'язку з кризою цінностей ліберальної демократії та зростанням недовіри до раціональних знань і культури. Сучасні технології маніпулювання людською свідомістю сприяють посиленню позицій авторитарних режимів. А тому досвід інтелектуалів в умовах комуністичного авторитаризму має навчити сучасних науковців відстоювати цінності свободи й демократії та зберігати соціальний оптимізм. Дискусія про падіння Берлінського муру доводить, що громадянська та академічна позиції науковця лише посилюють одна одну, тим самим утворюючи потужний захист проти авторитаризму. Проте реінкарнація авторитарних настроїв у сучасну добу живить популярні звинувачення інтелектуалів у неспроможності протистояти викликам сучасності. Один із таких викликів – забування про жахи старих стін та ілюзії щодо спорудження нових.

Ключові слова: демократія, свобода, освіта, наука, інтелектуальна публічність, маніпуляція, цифрова доба, постправа, гібридність.

Вступ: про Берлінський мур та Брекзит як підстави для інтелектуальної тривоги. Ця стаття продовжує низку моїх дописів про щорічні конференції, котрі проводить Британська асоціація слов'янських і східноєвропейських студій (BASEES) у Кембриджському університеті [Див. Гомілко, 2016, 2018]. Рефлексія щодо них спонукає до розмислів про науково-освітнє життя в Україні. Особливу увагу привертає питання

його зв'язку із життям українського суспільства. Адже здобутки науки та освіти – це не лише теоретичні досягнення та їх засвоєння у формі знань. Важливим показником успішності функціонування науки та освіти в суспільстві є – рівень свободи та добробуту його членів. Рух від інструментальної раціональності до ціннісної вимагає від науки та освіти дедалі активнішого виходу в практику життя. Це актуалізує проблему публічної активності науковців. Досвід участі в конференції BASEES переконує, що громадянська та академічна позиції науковця¹ лише посилюють одна одну, тим самим спростовуючи поширені закиди в неспроможності науки протистояти викликам сучасності.

У процесі долучення українських науковців до світових стандартів слід брати до уваги цей зв'язок. Зокрема, коли йдеться про оцінювання наукового доробку, навряд чи можна обмежуватися кількістю публікацій у виданнях, включених до наукометричних баз *Scopus* чи *Web of Science*. Не заперечуючи важливості такого показника, усе ж треба визнати, що його механічне застосування, наприклад, до визначення вибіркових критеріїв, за якими визначається фаховий рівень наукових періодичних видань України, стало фактором загрози подальшому існуванню багатьох визнаних журналів. Головним чином це стосується гуманітарної сфери, де публічність та репутація вагомі критерії наукової успішності. Тож метушня, зчинена в пошуках щасливих авторів трьох «скопусівських» публікацій, аби запросити їх до складу редакційної колегії для підтвердження фаховості видання², – сумне підтвердження цього. Справді, більше ніж 200 фахових українських видань із філософії навряд чи можна оцінити як високопрофесійні, тому певна фахова селекція мусить відбутися. Але замість якісного добору із застосуванням не адміністративного, а академічного механізму нам пропонують формальний кількісний критерій. Тому статус фаховості видання можуть отримати випадково, а не завдяки якості публікацій. Наразі показник публікацій, включених до наукометричних баз *Scopus* чи *Web of Science*, у гуманітарній сфері здається малоінформативним. Тож виникає сумнів, чи таке запровадження наукових стандартів сприятиме ефективному реформуванню фахових наукових видань України. Принагідно зазначу, що численність останніх, котра нерідко дискредитує низькопробністю та плагіатом престиж наукових видань, – це також наслідок адміністративної спроби поліпшити якість дисертаційних досліджень через вимогу збільшення кількості статей, опублікованих у фахових виданнях. Так

¹ У цій статті йдеться про академічного науковця, інституційно пов'язаного з університетом. Тоді розмежування науки та освіти, котре все ще характеризує діяльність українських університетів, методологічно долається.

² Див. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18>

коло замкнулося, але питання підвищення рівня наукових досліджень не вирішилося.

Тема світової інтеграції українських науковців вимагає окремого розгляду. Утім, оминати її не змогла з тієї причини, що на конференціях BASEES представленість українських дослідників украй низька. А це тривожний сигнал, котрий свідчить про їхню низьку мотивацію брати участь у таких заходах. Бо, як відомо, участь у міжнародній конференції в Кембриджі практично не дає формальних переваг українському досліднику, коли мова заходить про визначення рівня його фаховості. Тож значні зусилля, яких вимагає така участь, здебільшого виправдовуються потребою у особистісному і академічному зростанні та посиленні авторитету власної справи. Важливий критерій цього авторитету – вплив наукових ідей на свідомість людей, небайдужість до суспільних подій та активна громадянська позиція науковця.

Зазначу, що запит на цей аспект наукової діяльності посилюється в сучасних умовах постправди та гібридних війн. На відміну від попередніх війн, нині вирішальні перемоги здобуваються у свідомості людей, а не в результаті битв та військових операцій. Особливо це стосується українських реалій, де гібридна війна триває вже понад п'ять років. Гібридність війни в Україні полягає у тому, що вона, з одного боку, вбиває українців фізично, а з другого – калічить їхню національну ідентичність. Як відомо, без національної ідентичності немає держави. Тож знищити Україну як самостійну державу значно легше, маніпулюючи ідентичністю її громадян, ніж ідучи проти неї відкритою воєнною агресією.

Укотре на щорічній конференції BASEES у Кембриджському університеті переконалася, наскільки дієвою може бути інтелектуальна спільнота у своєму прагненні до істини, свободи, прогресу та добробуту власної країни. Цього року конференцію було присвячено тридцятій річниці падіння Берлінського муру – події, котра ознаменувала триумфальну перемогу у 1989 році цінностей демократії та свободи над комуністичним авторитаризмом [Див. Basees: 2019]. Увагу на конференції було зосереджено головним чином на значенні ролі інтелектуалів та митців у тому, що ця подія свого часу відбулася. Цікаво, що обговорення цієї теми в Кембриджському університеті відбувалося на тлі подій, пов'язаних із виходом Великої Британії з Європейського Союзу. Власне, це засвідчило прагнення британців спорудити нові стіни в Європі та їхню готовність забути про ганьбу Берлінського муру. Позиція щодо Брекзиту організаторів конференції суперечить цим настроям. У своїй промові президентка BASEES Джудіт Пеллот (Judith Pallot) визначила власну позицію як «Антибрекзит». На жаль, позиція науковців ніяк не могла переважити результати референдуму – хоча, як уже відомо, бажання значної кількості громадян Великої Британії відмежуватися від ЄС стало наслідком

маніпулятивного впливу цифрових технологій, а не вільного волевиявлення [Див. Мооге, 2019].

Утім – до прикладу всім песимістам – академічна спільнота BASEES не збирається здаватись. На конференції було оголошено про намір переформатувати роботу асоціації в майбутньому з тим, аби розширити коло комунікації саме британських дослідників. Аналіз представництва на цих конференціях показав, що переважна кількість учасників – дослідники з інших країн. Вплив репутації Кембриджського університету на привабливість конференцій для таких дослідників дуже вагомий. Мій власний досвід тому підтвердження. Адже велич одного з найдавніших університетів світу створює унікальну інтелектуальну атмосферу [Див. Гомілко, 2016]. Тим часом для британських науковців цей фактор не відіграє значної ролі. А тому на конференціях здебільшого представлені університети, розташовані в Англії, а регіональні університети, як-то шотландські, не стали активними учасниками діяльності BASEES. На думку керівництва асоціації, недостатня співпраця британських дослідників слов'янських та східноєвропейських студій послаблює їхній вплив. А тому важливим напрямом переформатування роботи асоціації є посилення внутрішніх академічних зв'язків. Інформація про те, що у 2021-му році щорічну конференцію BASEES буде проведено вже не в Кембриджі, а в університеті Глазго в Шотландії, стала для багатьох закордонних учасників конференції несподіванкою. Не лише втрату духу Кембриджу, а й складнішу логістику тепер братимуть до уваги іноземні дослідники, ухвалюючи рішення про участь у роботі конференції. Та політику регіональних взаємодій британських дослідників було визначено як стратегічну. А тому варто чекати, що після університету Глазго за місце проведення будуть обирати й інші університети. Очевидно, що ця стратегія BASEES ризикована з погляду міжнародної привабливості її конференцій. Не впевнена, що багато учасників і далі долучатимуться до них. Але переконана, що якби більше українських науковців, головним чином гуманітаріїв, на початку становлення української держави також виявили прагнення вийти із власної зони комфорту та спробували налагодити інтелектуальну співпрацю зі своїми колегами з різних регіонів України, то, можливо, українцям вдалося би швидше віднайти порозуміння між собою та уникнути теперішніх трагічних подій. Приклад діяльності BASEES – це не лише вимоги високих академічних стандартів досліджень, але й демонстрація свідомої громадянської позиції патріотизму.

Криза ліберальної демократії та недовіра до науки як фундамент для спорудження нових стін, або про що не говорили на конференції. Ювал Ной Харарі вважає, що розчарування в ліберально-демократичних ідеалах, котре було спровоковане постмодерністською зе-

леною хвилею релятивізму, посилила глобальна фінансова криза 2008 року. Вона, на його думку, довела розчарування в ліберальній історії до рівня, за якого вона почала втрачати позицію домінуючого дискурсу [Див. Nagai, 2018: 4]. Як наслідок – цінність і сила свободи помітно ослабли. Це означає, що захист прав людини, гарантія кожному на виборче право, встановлення вільного ринку в економіці та уможливлення вільного руху людей, ідей та товарів втрачають цивілізаційний пріоритет. Переконавання, що політична й економічна лібералізація та світова глобалізація уможливають мир і прогрес, дедалі більше втрачає популярність. Замість руйнування стін між державами, котре від падіння в 1989 році муру між Західним і Східним Берліном символізувало тріумфальну перемогу ліберально-демократичного дискурсу, спостерігаємо спорудження нових мурів. Тож не дивно, що тридцятирічний ювілей падіння Берлінського муру минув без пишних святкувань і гучних оптимістичних заяв про майбутнє ліберальної демократії.

Утім, відродження прагнень національних держав до відмежування потребує ретельного дослідження. А тому нині важливо зрозуміти не тільки причини падіння Берлінського муру, що стало головним предметом аналізу конференції BASEES цього року. З огляду на сучасні політичні реалії вагомішим стає усвідомлення процесів, котрі спонукають до спорудження нових стін. Здавалося, що перемога західної ліберальної демократії над авторитарним комунізмом, символом чого зокрема було падіння Берлінського муру, стане неспростовним аргументом на користь першої. Утім, за короткий час пам'ять про численні жертви цього муру була витіснена бажанням споруджувати нові.

Про обіцянку американського президента Дональда Трампа побудувати «серйозну, а не іграшкову» стіну між США та Мексикою чули всі. Зазвичай його прагнення відгородитися стіною від інших країн кваліфікують як таке, що розхитує ліберально-демократичний підмурок сучасної цивілізації. Справді, президенство Трампа, як і Брекзит, стали викликом цінностям демократії. Утім, заради справедливості варто зазначити, що Трамп говорить про спорудження такої стіни, у якій є «прекрасні двері», через котрі іноземці можуть увійти в країну, коли її громадяни бажать цього. Він стверджує: «Ми хочемо, щоб люди приїжджали в нашу країну, але й хочемо, щоб вони робили це легально»¹. Саме останнє слово – ключове для розуміння відмінності між Берлінським муром та стіною Трампа. Ідеться про необхідність встановити інституційно-правові механізми глобальних переміщень значної кількості людей, котрі змушені з тих чи інших причин залишати свої країни. В умовах, коли кількість

¹ Див. URL: <https://www.quotetab.com/quote/by-donald-trump/i-also-talk-about-building-a-wall-and-oftentimes-ill-say-and-theres-going-to-b#SVSUFi6BR2qxsoZL.97>

таких причин зростає не лише через спалах нових військових конфліктів чи економічних негараздів, але й внаслідок кліматичних та епідеміологічних загроз, спонтанне та невнормоване переміщення великих мас людей може спричинити серйозні цивілізаційні катаклізми.

Досвід прийняття біженців у європейських країнах та реакція на цю політику британців вказує на складність і неоднозначність практичного втілення ліберальної ідеї відкритості демократичних країн. Адже, з одного боку, фундаментальна ідея людської свободи змушує демократичні країни приймати біженців та визнавати їхнє право на гідне життя, а з іншого – так створюються ризики руйнування ліберально-демократичних засад сучасної Європи. Мусимо визнати, що стихійний наплив людей із іншими цінностями та традиціями неминуче призводить до непорозуміння, конфронтації та ксенофобії. Причиною негативних еміграційних наслідків можна вважати не стільки відмінність людей, скільки відсутність у прибулих можливостей ефективно реалізуватися в чужій країні. Тому, за логікою Трампа, для того, аби емігранти змогли почуватися бажаними у новій країні, країна має не руйнувати стіну, а відчиняти двері.

Необхідність збереження кордонів продиктована потребою захисту існування національної держави. Попри численні застереження щодо «розчинення» національних держав у транснаціональній глобальній перспективі [Див. Гомілко, 2018], політичний ландшафт сучасної Європи визначають саме вони. Найгучніший доказ самозбереження національної держави – Брекзит. Попри несподіваність та парадоксальність результатів референдуму, вихід Великої Британії із ЄС керується певною логікою та постає закономірним проявом культурних змін, котрі несе цифрова доба. Результати президентських і парламентських виборів в Україні 2019 року так само випадають зі звичного бачення політичних процесів. Але якщо Брекзит відбувся завдяки акценту на ідеї національної держави, то результати українських виборів 2019 року здебільшого суперечать їй. Українці легко «ризикнули» власною державою заради власних мрій про краще життя, тоді як британці заради величі власної держави дозволили себе спокусити ілюзією про колишню Велику Британію.

Утім, події 2016 року в Великій Британії та 2019 року в Україні об'єднує перемога в політиці віртуального світу над реальним. Якщо віртуальний світ складається із мрій та ілюзій, то реальний світ більше схожий на хаос невизначеності та занепаду. Не випадково у фільмі британського режисера Тобі Гейнса «Брекзит: негромадянська війна», котрий вийшов на екран у 2019 році, головний політичний стратег кампанії на користь виходу Британії з Євросоюзу Домінік Маккензі Каммінгс говорить про Брекзит як про найбільшу сенсацію після падіння Берлінського муру.

Суть цієї сенсації полягає в кардинальній зміні ціннісних пріоритетів західного світу. Замість процесу руйнування стін між державами світ спостерігає за зведенням нових, більш небезпечних і міцних – стін недовіри та непорозуміння. Сценарій згаданого фільму написано на основі реальних подій із максимальним використанням доступної інформації про кампанію за вихід. Головна мета фільму – зрозуміти причини несподіваного результату референдуму на користь виходу Британії з Європейського Союзу.

Найбільше вражає у фільмі виявлений факт, що, згідно з соціологічними дослідженнями, зокрема у фокус-групах, на котрі спиралася кампанія за збереження Британії у Єврозоні, реальні настрої британських громадян були не на користь виходу. Тобто, виглядає так, ніби застосування традиційних наукових методів аналізу призвело до помилкових результатів, даючи оптимістичний прогноз щодо європейської перспективи Британії. Схожа ситуація склалася під час президентських переговорів у США, коли соціологічні дані показували перемогу Гілларі Клінтон, а не нинішнього президента країни Дональда Трампа. Тож постмодерністський скепсис щодо істинності наукових знань отримав додатковий аргумент на свою користь.

Не довіряти науці – це стало поширеною позицією, адже наука дедалі частіше дає хибний результат. Насправді ж такий збій у наукових прогнозах стався тому, що наука пристосована до наявної реальності у традиційному її розумінні. Вона говорить про теперішній, «позитивний» стан справ, а тим часом потужне втручання віртуального світу в «позитивну» реальність надає їй гібридного характеру, що підважує істинність наукового аналізу. Тож проблема не в науці, а в якості реальності, з котрою вона тепер має справу. Тривожною тенденцією нинішніх реалій стали «повстання проти істеблішменту» як спроби зруйнувати наявні політичні інститути й докорінно змінити суспільство.

Виникнення у британському суспільстві такої настанови потребує окремого дослідження. Разом із тим, натхненники Брекзиту піднялися на плідному ґрунті нігілізму та нарцисизму, породжених постмодернізмом. Замість традиційних політтехнологічних методів проведення кампанії вони звернулися до новітніх інформаційних технологій. Саме технології змусили розчарованих і пасивних британських громадян підтримати вихід. Тоді як політичні сили, котрі захищали вибір на користь Євросоюзу, у своїй боротьбі поклалися на традиційні наукові підходи.

Захист демократії та свободи й довіра до науки як інструменти сприяння демонтажу Берлінського муру, або про що говорили на конференції. Як уже зазначалося, цьогорічну конференцію BASEES було сфокусовано головним чином на науково-культурних передумовах падіння Берлінського муру. А тому перший пленарний круглий стіл

присвятили аналізу ролі мистецтва та філософії в падінні комунізму [ba|sees, 2019: 11–13]. До участі в обговоренні було запрошено доповідачів із різних сфер культури – філософії, образотворчого мистецтва, літератури та музики. Звернення до цього питання набуває особливого значення у зв'язку з кризою цінностей ліберальної демократії та зростанням недовіри до раціональних знань і культури. Адже досвід інтелектуалів в умовах комуністичного авторитаризму може навчити сучасних науковців відстоювати цінності свободи та демократії, покладатися на власні сили та зберігати соціальний оптимізм.

Другий пленарний круглий стіл було присвячено проблемі якості функціонування системи кримінального правосуддя в пострадянській Росії [Див. ba|sees, 2019: 14–15]. Основним доповідачем на цьому заході став Міхаїл Ходорковскій, відомий російський бізнесмен, філантроп, політик, захисник демократичних цінностей, в'язень Кремля. У 2003-му році він критикував путінський режим за всеохопну корупцію – і отримав звинувачення у несплаті податків та ув'язнення на чотирнадцятирічний термін. *Amnesty International* оголосила Ходорковського в'язнем совісті, це посприяло його звільненню наприкінці 2013-го року. Ці факти свідчать про сповзання Росії «періоду пост-Берлінського муру» в авторитаризм. На жаль, тоталітарний досвід Росії виявився сприятливим ґрунтом для зростання авторитаризму. У своїй доповіді Ходорковскій вказав на кримінальний характер такого сповзання й застеріг від небезпек сучасного російського авторитаризму. Однією з таких небезпек можна вважати гібридизацію авторитаризму з інтелектуальним життям сучасної Росії, що девальвує громадянську позицію багатьох росіян. Тож не дивно, що російські інтелектуали – за винятком одиниць – втратили свою критичну налаштованість до проявів несвободи. Хоча варто визнати, що повністю знищити цю критичність російській владі не вдалося. Справді, голоси пострадянських російських інтелектуалів досить кволі, але на конференції їх ретранслявав із підсиленням колишній бізнесмен-олігарх. Виступ Ходорковського вразив глибиною аналізу криміналізації правосуддя сучасної Росії, де його власний досвід посилював аналітичні висновки іншого учасника круглого столу Марка Галеотті (Mark Galeotti), одного з провідних фахівців у проблемах російської безпеки та міжнародної політики.

До прикладу цих двох круглих столів я звернулася з тим, аби наголосити на значущості голосу інтелектуала в найскладніших соціальних умовах. Падіння Берлінського муру в 1989-му році значною мірою було спричинене тим, що інтелектуали вірили в цінності ліберальної демократії, тож не мовчали, чинячи спротив авторитаризму. Зрозуміло, що мова не лише про науково-освітню спільноту, але й про сфери мистецтва, літератури тощо. Спільним ціннісним спротивом було подолано

комуністичний авторитаризм, панування котрого, здавалося, триватиме ще досить довго. Тим часом на другому пленарному столі прозвучало застереження, що утримати перемогу ліберальної демократії не вдається без постійних зусиль інтелектуалів. Сучасна Росія, де стала можливою справа Ходорковського, – цьому підтвердження. Тож важливим завданням науково-освітньої спільноти є – створити атмосферу опору різномірним репресивним тенденціям у суспільстві та утверджувати цінності свободи й демократії.

Продовжуючи огляд роботи конференції, варто згадати секцію під назвою «Загублені між “пост”: колоніальний спадок України та Східної Європи» [ba]sees, 2019: 72], котру організували дослідники з Карлового університету (Чехія). Дві доповіді на цій секції безпосередньо торкалися України – від української дослідниці Валерії Корабльової, котра презентувала тему «Упіймана в постколоніальну пастку: випадок України», та від чеського дослідника українського походження Радомира Мокряка, який говорив на тему «Колоніалізм та антиколоніалізм у Радянській Україні після 1956 року». Ключовою тезою обох виступів було твердження, що процес вироблення власної національної ідеї в українському суспільстві ще не завершено. Підживлення комплексу меншовартості як консервація ідентичності «хохла»¹, а не українця, нав'язування ідеї про Україну як сільську та недорозвинену країну гальмує цей процес. Згадаймо слова відомого українського дисидента Левка Лук'яненка про те, що «найвищою ідейною цінністю є Україна» [Лук'яненко, 2018: 6]. А вирватися з тенет постколоніальної пастки Україна навряд чи зможе без зусиль її інтелектуалів.

Висновки про інтелектуальний оптимізм як спротив зведенню нових стін. Технології маніпулювання людською свідомістю зумовлюють надто високі ризики для майбутнього людства. А тому уроки сучасних потрясінь належить ретельно вивчити та зробити відповідні висновки. Головний із них – про необхідність зміцнювати розум людини. Тоді спроби його «зламати» наражатимуться на рішучий опір маніпуляціям та ціннісній деструкції. Адже новітні технології несуть у собі не лише ризики. Вони відкривають для людини нові горизонти буття. Людина розумна має можливість зберегти себе не через домінування, а завдяки спроможності діяти, як учив Аристотель, у відповідності до природи індивідуальних речей у контексті визнання комплексності світу. Ця настанова передбачає чітке окреслення меж індивідуального у глобальному вимірі культури, де потреба у спорудженні стін поступово зникає. Політичні наслідки переродження постмодерністського релятивізму вказу-

1 «Хохол – ассимилированная часть этноса, потерявшая свой родной язык, обычаи, религию, культуру, духовность» (Толковый словарь московского наречия русского языка, В. Даль).

ють на те, що час для самокорекції людства настав. Важливим агентом цього процесу виступає університетська освіта, котра визначає передній край виробництва та поширення знань.

Посилання:

- Гомілко О. (2016) Сердечне порозуміння в присутності величі університету: Щорічна конференція [ba|sees] (2–4 квітня, 2016, Кембридж, Велика Британія), або Про комфорт поза «зоною комфорту». *Філософська думка*, 2016, 3, 90–100.
- Гомілко О. (2018) Свобода та прогрес у постсоціалістичних викликах: рефлексія BASEES (13–15 квітня, 2018 р., Кембридж). *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 2018, 1 (22), 270–282.
- Гомілко О. Є. (2018) Гібридизація як виклик національній ідентичності. В: *Глобалізація і культурна ідентичність. Український вимір*. Київ : Наукова думка, 2018, 190–230.
- Лук'яненко Л. (2018) Від хохла до українця: роздуми. Київ, 2018.
- Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18>
- [ba|sees] British association for Slavic and East European studies (2019) BASEES Annual Conference, 12–14 April 2019. Robinson College, Cambridge, United Kingdom, Routledge Taylor & Francis Group.
- Harari Y. N. (2015) *Sapiens. A Brief History of Humankind*. VINTAGE: 2015.
- Moore Martin (2019) *Democracy Hacked. How Technology is Destabilizing Global Politics*. Oneworld : 2019.

References:

- [ba|sees] British association for Slavic and East European studies (2019) BASEES Annual Conference, 12–14 April 2019 Robinson College, Cambridge, United Kingdom, Routledge Taylor & Francis Group.
- Gomilko O. (2018) Freedom and Progress in Postsocialist Challenges: Basees' Reflection (April 13–15, 2018, Cambridge). *Filosofia osvity. Philosophy of Education*, 2018, 1 (22), 270–282 [in Ukrainian].
- Gomilko O. (2016) Heartfelt Mutual Understanding in the Presence of a University's Mightiness: Annual Conference [ba | sees] (April 2–4, 2016, Cambridge, UK), or Comfort beyond the «Comfort Zone». *Filosofska dumka*, 2016, 3, 90–100 [in Ukrainian].
- Gomilko O. (2018) Hybridization as a Challenge to National Identity. In: *Globalization and Cultural Identity. The Ukrainian Dimension*. Kyiv : Naykova Dymka, 2018, 190–230 [in Ukrainian].
- Harari Y. N. (2015) *Sapiens. A Brief History of Humankind*. VINTAGE: 2015.
- Lukyanyenko L. (2018) From Khokhol to Ukrainian: Reflections. Kyiv, 2018 [in Ukrainian].
- Moore Martin (2019). *Democracy Hacked. How Technology is Destabilizing Global Politics*. Oneworld, 2019.
- On Approval of the Procedure of Making the List of Scientific Professional Editions of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18> [in Ukrainian].

Ольга Гомилко. Падение Берлинской стены и современные вызовы строительства новых стен: Рефлексия Basees (12–14 апреля 2019 г, Кембридж, Великобритания)

Конференция Британской ассоциации славянских и восточноевропейских исследований (BASEES) 2019 была посвящена тридцатой годовщине падения Берлинской стены – событию, которое ознаменовало триумфальную победу ценностей демократии и свободы над коммунистическим авторитаризмом. Внимание в основном было сосредоточено на причинах данной победы, в том числе роли в ее осуществлении интеллектуалов того времени. Тезис о том, что достижения науки и образования – это не только теоретические достижения и их успешное усвоение в виде знаний, но и уровень влияния на общество, актуализирует проблему публичной активности ученых. Переход от инструментальной рациональности к ценностной усиливает практическую значимость интеллектуальной активности. Обращение к этому вопросу приобретает особое значение в связи с кризисом ценностей либеральной демократии и ростом недоверия к рациональным знаниям и культуре. Современные технологии манипулирования человеческим сознанием способствуют усилению позиций авторитарных режимов. А поэтому опыт интеллектуалов в условиях коммунистического авторитаризма должен научить современных ученых отстаивать ценности свободы и демократии и сохранять социальный оптимизм. Дискуссия о падении Берлинской стены доказывает, что гражданская и академическая позиции ученого лишь усиливают друг друга, тем самым образуя мощную защиту против авторитаризма. Однако, реинкарнация авторитарных настроений в современную эпоху дает основания для распространенных обвинений против интеллектуалов – в их несостоятельности противостоять вызовам современности. Среди таких вызовов – забвение ужасов старых стен и иллюзии относительно преимуществ строительства новых.

Ключевые слова: гибридность, демократия, свобода, образование, наука, публичность интеллектуалов, манипуляция, постправда, цифровая эпоха.

Olga Gomilko. The Fall of the Berlin Wall in 1989 and Today's Challenges of a New Wall Constructing: Basees' Reflection (April 12–14, 2019, Cambridge, UK)

The conference of the British Association of Slavic and Eastern European Studies (BASEES) in 2019 was dedicated to the 30th anniversary of the fall of the Berlin Wall, the event that marked democracy triumph and liberation of communist authoritarianism. The focus was made on the factors of this victory, in particular on the role played in it by intellectuals of that time. The problem of scholars' public activity was brought to the forefront by the thesis that achievements of science and education are not only theoretical developments and their successful assimilation in the form of knowledge, but also the level of influence science and education have in the society. Transition from instrumental rationality to rationality of values enhances practical importance of intellectual activity. Addressing

this issue is particularly important in the context of crisis in the values of liberal democracy and increasing distrust of rational knowledge and culture. Modern technologies of manipulating consciousness contribute to the strengthening of authoritarian regimes. Therefore, the experience of intellectuals under communist authoritarianism must teach contemporary scholars to uphold the values of freedom and democracy and maintain social optimism. The discussion on the fall of the Berlin Wall proved that the scholars' civic and academic positions reinforce each other, thereby forming a powerful defence against authoritarianism. However, the reincarnation of authoritarian sentiment nowadays provides grounds for accusing intellectuals of their inability to face up the challenges of the present. Among those challenges, we should mention forgetting the horribleness of old walls and illusions on benefits of constructing new ones.

Keywords: *democracy, digital age, freedom, education, hybridity, intellectual manipulation, science, post-truth, publicity.*

Ольга Гомілко – доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник відділу філософії культури, етики, естетики Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ.

E-mail: olga.gomilko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8762-9191>

Ольга Гомилко – доктор философских наук, профессор, ведущий научный сотрудник отдела философии культуры, этики, эстетики Института философии им. Г. С. Сковороды НАНУ.

E-mail: olga.gomilko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8762-9191>

Olga Gomilko, prof. dr. hab., Leading Researcher (The National Academy of Sciences of Ukraine, H. Skovoroda Institute of Philosophy, Department of Philosophy of Culture, Ethics, Aesthetics)

E-mail: olga.gomilko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8762-9191>